

Uherská diplomatika ve středověku a v novověku (AR1B108)

Dejiny uhorskej a slovenskej diplomatiky

Základná periodizácia

Počiatky diplomatických aktivít

Ján Valo

Diplomatika ako veda

- Je jednou zo základných a východiskových pomocných vied historických
- PVH o listinách a iných príbuzných druhoch písomností úradnej povahy
- PVH o všetkých druhoch úradných písomností (listiny, mandáty, listy, úradné knihy, spisy, účtovné písomnosti), ktorá skúma proces ich vzniku a druhové zvláštnosti v snahe poukázať na ich spoločenskú funkciu v čase ich vzniku a ich hodnotu ako historického prameňa

- Predmet diplomatiky:
 - všetky druhy úradných písomností
- Cieľ diplomatiky:
 - posúdenie spoločenskej funkcie a výpovednej hodnoty
- Metódy diplomatiky:
 - analytická,
 - komparatívna,
 - analyticko-komparatívna,
 - genetická,
 - symbiotická,
 - systematicko-klasifikačná metóda,
 - pramenno-klasifikačná metóda
- takmer všetky metódy dnes spolu koexistujú a používajú sa podľa potreby – metódy sa navzájom nepopierajú

*Luteciae Parisiorum
Apud Carolum Robustol via Jacobea*

Základné diplomatické kategórie

- Listiny
 - Svedectvo o právnom akte (počin, pokonanie)
 - Zachováva určitú ustálenú formu
 - Má všeobecnú platnosť, stálosť a záväznosť
- Listy
 - Základ v listinách – forma ako aj obsah
 - Bez právnej sily – určené externému prijímateľovi
 - Oznámenie o súkromných / verejných veciach
- Úradné knihy
 - Pre vnútornú potrebu pôvodcu
 - Záznamy o priebehu úradného konania na zvečnenie daného právneho aktu
 - Poznáme vlastné / pomocné úradné knihy

Základné diplomatické kategórie

- Spisy
 - Typické pre novoveké a súčasné kancelárie
 - Stredovek -> listina
 - Novovek -> spis
 - Súbor záznamov (písomností) týkajúcich sa jednej úradnej veci / vzniknutých pri vybavovaní jednej veci
 - Základom sú listy – podanie -> interné záznamy -> vybavenie
- Účtovné písomnosti
 - Účet – úradná písomnosť o pohybe financií a majetku osoby – reprezentuje hospodársky chod
 - Problematická kategória – z hľadiska významu hospodárenia u osoby
 - Typológia podľa hospodárskej agendy

Diplomatický vývoj v Uhorsku

- Existuje niekoľko periodizácií stredovekého obdobia:
- Imre Szentpétery:
 - 1001-1077 (Štefan I. – Gejza II.)
 - obdobie napodobňovania cisársko-kráľovskej listiny
 - 1077-1205 (Ladislav I. – Imrich I.)
 - obdobie rozvíjania diplomatickej praxe v Uhorsku
 - 1205 – 1308 (Ondrej II. – Karol Róbert)
 - Obdobie upevňovania uhorskej diplomatickej praxe
 - 1308 – 1526 (Karol Róbert – Ľudovít II.)
 - obdobie hromadného vydávania listín

- Imre Szentpétery (1878 – 1950)
 - vychádzal len z kráľovskej listiny
 - vzorka ktorú používal bola príliš malá
 - Uhorská kráľovská kancelária vznikla až za Bela III. v roku 1185
- Uvedená periodizácia je preto aplikovateľná iba na menšiu časť listinného materiálu – vôbec nie na nekráľovské písomnosti

Periodizácia podľa Richarda Marsinu

- 9. storočie – 1001 – Obdobie preuhorského diplomatického vývoja
- 1001 – 1185 – Obdobie pozvoľného vývoja uhorskej diplomatickej praxe
 - do vzniku Uhorskej kancelárie
 - nebol dopyt ani potreba na existenciu inštitúcie na vydávanie listín
 - k Štefanovi sa hlási mnoho listín, ale sú to falzá, pretože listiny svätých kráľov boli a priori akceptované
- 1185 – 1308 – Obdobie upevňovania uhorskej diplomatickej praxe
- 1308 – 1526 – Obdobie hromadného vydávania listín

Obdobie preduhorského diplomatického vývoja (9. storočie – 1001)

- problém spočíva v dochovanom materiáli
 - obraz si musíme vytvárať výskumom deperdit veľkomoravského obdobia
- **deperditum** – stratený, nezachovaný list, o ktorom sú správy v iných hodnoverných dokumentoch – zachovaných v origináli, odpise alebo regeste v nejakom naračnom prameni
 - deperditá vznikali, ak bol vydavateľ alebo adresát inštitúcia, v ktorej bolo spísomňovanie samozrejmé
- Veľká Morava – politicky ani právne nemala priamu kontinuitu, po jej zániku bol vývoj prerušený -> žiadne archívy a pod.
 - pre veľké množstvo deperdit je problém ich akceptácie
 - z obdobia Veľkej Moravy Marsina predpokladá 23, Ratkoš 28 deperdit
- celkovo je asi do 38 deperdit
- existovali osoby alebo cirkevní hodnostári na panovníckom dvore, ktorí poznali písmo a podľa potreby spísomňovali

• List Rastislava pre Michala III.

- prvá diplomatická písomnosť, ktorá pravdepodobne vznikla u nás bol list (písomná žiadosť) Rastislava pre Michala III. ohľadom vyslania cirkevnej misie
 - predpoklad pre tvrdenie, že je to deperditum, sú zmienky v legendách Život Metodov a Život Konštantinov a najmä Rímska legenda (v texte boli priame výťahy z listu), ktorá obsahuje zmienky o existencii takéhoto listu
- vznik pred 863 (asi 862), písaný po grécky
 - autor buď Grék alebo byzantský Slovan
- na to, že bol grécky, poukazuje hlavne stavba listu –typický formulárový úvod pre byzantské listy: *Z božej milosti sme zdraví*
- autor musel ovládať pravidlá tvorby diplomatických písomností
 - je to nesporné deperditum
- niektorí diplomatici uvažujú ešte o staršom deperдите -> podobný list pre pápeža Mikuláša I.
 - v Živote Metodovom je o tom nepriama zmienka, ale predpokladá sa skôr verbálne posolstvo, nie spisomnené
- Ratkoš predpokladá ešte jedno staršie deperditum Ľudovíta Nemca pre Pribinu, ktorým mu udeľoval doživotné léna a dedičské práva

- **nesporné deperditá: (výber)**
- List Michala III. pre Rastislava:
 - odpoveď na predošlý list, že mu posielala vierozvestcov
 - vznik 863-864
 - v Živote Konštantína sa uvádza v excerpthe
 - existencia tohto listu je nepochybniteľná
- List pápeža Mikuláša I. pre Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu
 - vznik pred 867
 - hovorí sa v ňom o pozvaní do Ríma (pre Konštantína a Metoda)
 - dochovaný je v Rímskej legende, kde sa doslovne hovorí o apoštolskom liste pápeža
 - sú úvahy, či bol adresovaný na Veľkú Moravu alebo do Benátok, keď šli so svojimi žiakmi do Konštantínopolu na vysvätenie
 - nepochybné deperditum
- List Karolmana Ľudovítovi Nemcovi
 - informácia o víťazstve nad Rastislavom v roku 869
 - priamo sa spomína vo Fuldských análoch
- Písomné zloženie sľubu Metoda o vernosti a poslušnosti rímskej cirkvi
 - vznik 869
 - doložené v listoch pápeža Jána VIII., kde píše, že Metod bol ustanovený Hadriánom II. za arcibiskupa a vtedy písomne prisľúbil zachovávať učenie rímskej cirkvi
 - vzhľadom na nedoriešenosť vzťahov Byzancia-Rím muselo zrejme ísť o formuláciu, ktorá obsahovala určité záruky

Obdobie napodobňovania cisársko-kráľovskej listiny (1001-1077; Štefan I. – Gejza I.)

- predpoklad na písomňovanie – civilizačný stupeň právneho vývoja
- cirkev bola vlastníkom majetkov a uvedomovala si výhodnosť písomného svedectva
- v procese písomňovania dochádza k etapám – vyhotovenie, vystavovanie a vydávanie listín
 - **vyhotovovateľ** – ten, kto listinu diktoval a písal (pisár, notár)
 - **vystavovateľ** – písomňovacie zariadenie (kancelária)
 - **vydavateľ** – osoba alebo inštitúcia uvedená v intitulácii
- v 1. období (1001-1075) na písomňovanie v Uhorsku vplývali vonkajšie vplyvy
- charakteristická rôznorodosť písomňovania
- nemáme doloženú existenciu kancelárie a ani osoby trvalo poverené diplomatickou činnosťou
- v uhorskej diplomatike od 10. storočia zaznamenávame nepretržitý vývoj diplomatických aktivít
- veľkú pozornosť púta osoba Štefana I.
- s ním sa spája počiatok diplomatickej praxe
- pokúsil sa budovať Uhorsko podľa západného vzoru
- do obdobia vlády Štefana I. sa hlási 10 textov, ani jeden sa však nezachoval v origináloch – sú sporné

pugnati cū Gyula duce trasil

Vuemo.

• Panónhalmská listina

- domnienka, že diplomatický vývoj sa inšpiroval cisárskou kanceláriou – vznikla na základe panónhalmskej listiny (hlási sa do roku 1002)
- je to ale *charta imitativa* a čiastočne sfalšovaná v 13. storočí
- podľa Breslana sa písmo približuje písmu pisára Herberta C. (pisár Ota III. a Henricha II.), ktorý podľa neho prešiel do služieb Štefana I.
- nakoniec sa ukázalo, že to nie je také jednoznačné, pretože je malá komparačná vzorka
- za Štefana I. neboli predpoklady na stálu rozvinutú diplomatickú činnosť
- Fejérpataky jej venoval monografiu a považoval ju za pravú
- Szentpétery však zistil niekoľko sporných momentov
 - Panónhalmská listina existuje, ale bola sfalšovaná asi zač. 13. storočia
 - originál bol v narácii a dispozícii výrazne pozmenený
 - sfalšovanie odlišené na základe confirmácie z roku 1213 Ondrejom II. -> asi tiež sfalšovaná
 - k sfalšovaniu mohlo dôjsť, keď bol opátom Uliáš
 - použili však pečať kráľa Kolomana

• Listina pre vesprémske mníšky

- hlási sa do roku 1002
- vzbudzuje väčšiu dôveru ako Panónhalmská listina
- napísaná je po grécky
- niektorí diplomati sa domnievajú, že ju vydal už Gejza
- vydaná bola pre byzantské mníšky vo Vespréme (mala ho založiť manželka Imricha – byzantská princezná)
- nezachovala sa v origináli, ale v odpise z roku 1109
- považuje sa za viac-menej hodnovernú

Romanorum Imperatoris **S**tephani Imperatoris **U**ngarorum **R**ex **C**

Locis diuino cultui mancipatis potestates atque honores ad augmentumque id in soli laude humana petendum. uerum diuina mercede remane
 tandi. Quo circa omni scilicet di ecclesie fidelium inquit per totum atque futurum sollem copernat intentio quod nos inuentus filio & sensu domi
 anastasio abbati de monasterio sancti martini in monte super pannonia ito. ab genitore nostro incepto. quod nos per diu subidui ob anime nostrae peme
 diu p stabilitate populi nostri ad sine perduxim. tale ecclesiam libere quale detinere monasterium sancti benedicti in monte castano. quia ipse
 orationis scilicet frum eide monasterio esiliante domo anastasio presbitero abbe & uirgine aelmuane fortata & laureati sum. Singulare namq iustitiam
 quod per merita beati martini inuenera mea capere in memorie posterum tradere curauim. Ingruente namq belloz repertate qua in theotonicos co
 ungaros leditio maxima exereperat. papiusq cu ciuilibus belli sumis inuenerat. uolente comitatu quoda nomine sumuente patria me sede repelle
 re. quod fluctuante animo elly dare. quia me uertere. tanta tamen iusticia. Astutibus ducibus uidelicet poliano. Curio bryho. dono quoq
 dominico archiepo uotum uouit scilicet martino quod si de hostibus inuenerit & exereperit a meritis uic ero existeret supponnata comitat decimatione
 de omib negociis. p dui. tui. uicib. segetib. uic. uicib. uniu. hospitiu quod in p dui. ex. exereperet ne parochiano epo p teneu uideret sed
 magi abbi eide monasterio sub testimonio p fatoro duci multozq comitib. absq ulla mora subingare. Unq p cogitatu uic. qria potuerit
 quod animo reuoluera episcopatua coplere studiu. necdu eni episcopatu & abbacie p ret ipa locu in regno ungarico sita erat. Et si nos
 fideles licet in quo uolui loco episcopatu & abbacia. statueret. an non licet cupna loco quod uolui ut faceret. Et ne adhuc ecclesie sancti oie ha
 bellu uacua ee uideret. uel episcopo parochian inuicia querimonias ue in collect. rone decimationis pateret. a curte que uocat Cortou cu
 hominib eide p teneu tradidi. Et si ipse terra mea sancta quod inque agere uel adquirere uoluerit. ante d m iudice uiuoz & mortuoz in
 die iudicii se extendere mecu sciat. Adhuc autem subingens dico. Si idipsum monasteriu ab omi inquietudine semotu habeas q monachi
 ipse p teneu. In cuius abbi. aliu abben scurru eligendi. & a quocunq uelis epo conseqandi eu. Sit q illi licitu opines accipe quous leco
 de a quocunq epo. Ante nemine uero abben capella incedat nisi ante patre eide monasterio p p reuerentia & scitate ipsius loci more
 q epi in scandalis nisi a celebre. Specim traq sub rificacione saluatiu d m nri ihu xpi ut null. uehiep. ep. dux. marchio. comes
 uetcone. seu aliqui homo magi sue paruis de a facto monasterio aliquomodo se intronittere in mancipul. tris. uinc. decimationib
 p ficationib. p ipis. placita sine coessione abbi. eide monasterio audeat. Et q receperit eponat centu libras aur optami mediu camere nre
 ac mediu p fato monasterio. Iniq. re. totib. maledic. liond. q ppetua uinculo gemitu feruati. Et ut uerum exelat hunc pagina manu p p
 rborante. In allay u. In mu.

IN DOMINIO ARCHIEPISCOPI DUCIS ET CANCELLARII. FECEIT

Anno dñice incarnationis. millesimo. octingentesimo. octavo. Stephani imperatoris ungarorum. Acto. hoc privilegium scriptum & traditum est. Hec sunt nominata uille in dedicatio
 ne ecclesie ab archiepo Sebastiano. & a comite Ceba. Licatore filioz Baluianis. Tomardi. Chimidi. Wisetdu. Vachan. Om. in. Curtos. Wag. Terra p f
 tributa depolon in omnibus rebul sine p fectis sine futuri.

Pannohalmská listina

- d'alsie falzá

- 1006 – **listina pre Nitriansku kapitolu** (novovek)

- všetky originály spred 13. storočia sú zničené (Nitru vypálil Matúš Čák)
- dôsledkom toho bola snaha obnoviť originály resp. vytvoriť si falzá
- vychádzalo sa z ústnej tradície + doplnenie aktuálnych potrieb -> rozsiahla falzátorská činnosť
- v roku 1006 vraj Štefan I. daroval kapitule nejaký majetok a vyzdvihoval mimoriadne postavenie Nitrianskej kapituly, pričom kanonici mali mať na synodách po Ostrihome druhé miesto
- narácia sa štylistický radí do obdobia renesancie
- zachovala sa vo viacerých exemplároch, ale bez dátumu
- rok 1006 jej prisúdil editor
- text listiny je v piatich jednoduchých odpisoch z 18. storočia v archíve Nitrianskej kapituly
- najstaršie vyhotovenie vyzerá ako korigovaný koncept (začiatok 18. storočia)
- text listiny sa spomína v listine z roku 1579, čo mýlilo diplomatikov – ale neskôr sa ukázalo, že aj tá je falošná
- príčinou vzniku falza bol spor mesta Nitry o majetky
- pravdepodobný falzátor Ladislav Szörenyi -> neskôr sriemsky biskup
- Marsina predpokladá, že v podobe originálu nikdy neexistovala a odpisy slúžili asi len pre interné potreby kapituly
- kapitula text zakomponovala aj do iného falza o 150 rokov neskôr

- 1015 – listina pre Pécs-varadské opátstvo
- 1019, 1024 – listiny pre Zalávárske opátstvo
- 1037 – falzum pre Bakoňvelské opátstvo
- za hodnoverné sa považujú:
 - listina pre Vesprémske biskupstvo (1009)
 - listina pre Pécske biskupstvo (asi 1009)
 - je dosť porušená
 - do formulárovej aj kontextovej časti sa zasahovalo – výrazná interpolácia
- z neskoršej vlády Štefana I. nepoznáme ďalšie listiny -> zrejme neexistovala stála diplomatická činnosť
- vo všetkých prípadoch mohlo ísť o prijímateľské vyhotovenia
- Listina pre Tyháňsky kláštor – najstarší dochovaný originál v Uhorsku; z roku 1055
- Listina kráľa Ondreja I.
 - pri porovnaní s cisárskou kanceláriou nepreukazuje jednoznačné spoločné znaky
 - skôr pripomína niektoré súkromné listiny vo Francúzsku
 - dlho bola považovaná za odpis
 - je na hrubom pergamene a zošitá z 2 kusov
 - napísaná knižným písmom
- Listina pre Hronský Beňadik (1075)
 - najstaršia z územia Slovenska
 - ide o falzum, zachovala sa v dvojnásobnej konfirmácii – tiež falzá
 - pôvodný text z roku 1075 vykazuje výrazné znaky interpolácie, hlavne v metácii
 - za pôvodné časti sa považujú – úvod, záver a stručná formulácia o darovaní
 - odpisy sú od Štefana II. (1124) – úplne vymyslený falzum (ohľadom sporu opáta a tékovského župana)
 - a od Ondreja II. (1217) – asi vymyslené falzum
 - v majetkovo-právnych sporoch bol zneužitý text originálnej listiny
 - originál bol asi zničený, k sfalšovaniu došlo niekedy medzi rokmi 1270 a 1328

Obdobie rozvíjania diplomatickej praxe v Uhorsku (1075-1205)

- do konca 11. storočia – len niekoľko listov pre zahraničných prijímateľov
 - 1091 – list svätého Ladislava pre opáta Monte Casine
 - 1096 – Koloman píše lotrinskému vojvodovi
 - 1097 – Koloman píše benátskemu dóžovi
- narastá počet vydaných listín vôbec v Európe, aj v Uhorsku
- čoraz viac sa začína používať v praxi listina s pečaťou
- začína vzrastať dôvera k listine
- do spoločenského vedomia čoraz viac preniká kanonické právo
- toto obdobie je rozčlenené na 3 časti:
 - 1077-1131 – počiatky listinnej praxe
 - 1131-1185 – náznaky upevňovania listinnej praxe
 - 1185-1205 – počiatky Uhorskej kráľovskej kancelárie

- **obdobie 1077-1131 (počiatky listinnej praxe)**

- málo zachovaných listín
- neexistuje kancelária, ale na kráľovskom dvore boli ľudia, ktorí v prípade potreby dokázali listinu vyhotoviť
- panovník mal aj pečať (existuje aj predvolávacia pečať pre kráľovského posla)

- Ladislav I. (1077-1095)

- vieme o 13 textoch, z ktorých 9 je neskorších fálz
- väčšina z nich pre cirkevné inštitúcie
- každá listina je vyhotovená ináč, na inom pergamene
- štylisticky boli veľmi jednoduché
- bežné písmo, málo skratiek

- Koloman I. (1095-1116)

- poznáme 16 listín, z ktorých 6 je falošných a 2 sú deperditá
- jedna listina mu bola pripisovaná nesprávne
- je aj vydavateľom zoborských listín (1111, 1113)

- **Zoborská listina 1111**

- rozsudková listina, rozhodnutie v spore
- informuje o veciach, ktoré sa udiali za vlády Štefana I.
- písaná je pekným listinným písmom klasickej formy
- zachovala sa bez pôvodnej pečate, ale mala ju
- pergamen je dobre zachovaný, ale bolo do nej zasahované

- **Zoborská listina 1113**

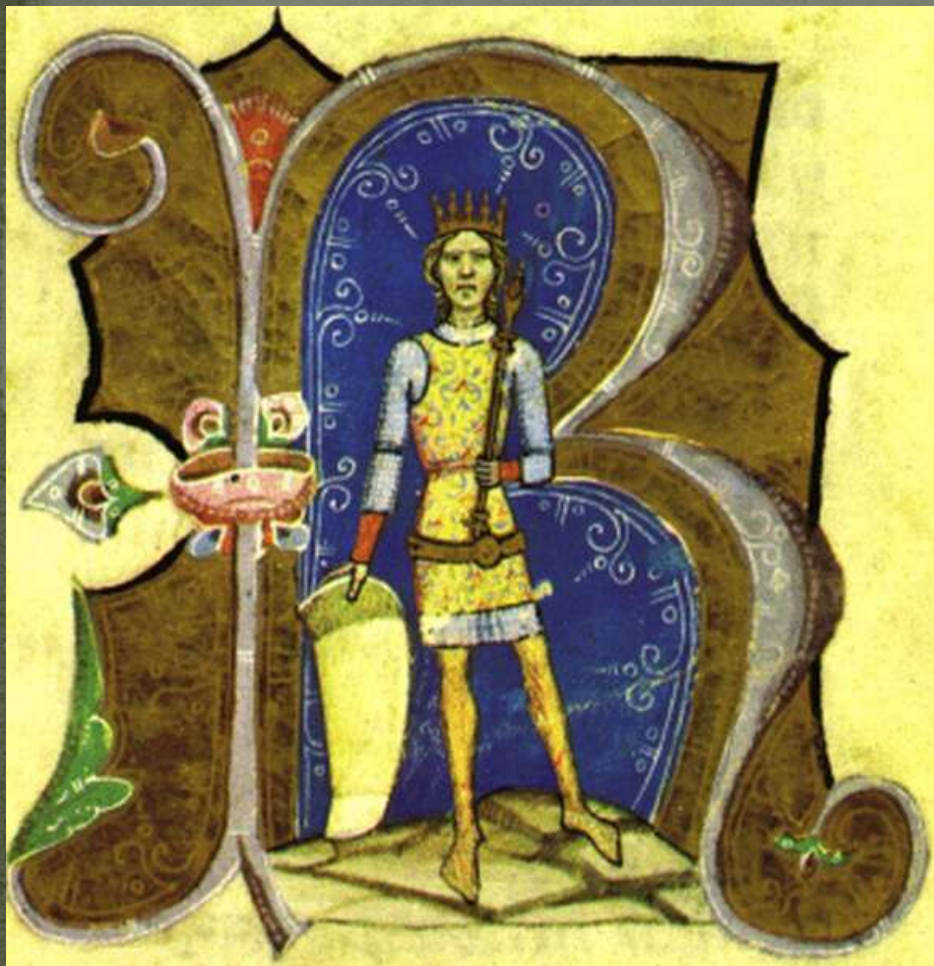
- súpis majetkov Zoborského opátstva (obsahuje asi 170 názvov lokalít)
- vyhotovená ako *charta transversa*
- veľmi poškodená
- interpolovaná
- pečať sa nezachovala; jej prítomnosť však naznačujú zárezy v tele listiny
- zrejme šlo o prijímateľské vyhotovenia
- prekvapujú skladbou a zrejme obsahujú aj iné prvky západoeurópskych vplyvov
- objavuje sa aj zmienka o človeku, ktorý ich spečatil – *sigillator* (záhrebský biskup Manazes)
- niektorí ich zaraďujú medzi súkromné listiny, avšak sú kráľovské

- **Štefan II. (1131-1185)**

- 7 hodnoverných textov, 3 originály
- zvýšenie intenzity diplomatickej aktivity
- objavuje sa pravidelnejšia štylizácia
- dodržujú sa pravidlá
- zmienka o notárovi a kancelárovi
- koncipuje ich jeden človek

Obdobie 1131-1175/1185 (náznaky upevňovania listinnej praxe)

- Belo II. (1131-1141)
 - spomína sa text 6 listín, pričom 3 sú považované za falzá
 - 3 listiny signoval notár/kancelár Johann
- Gejza II. (1141-)
 - poznáme 34 textov, 12 originály, 5 sa považuje za falzá
 - nárast diplomatickej produkcie
 - v roku 1146 sa spomína notár Barnabáš, ktorý vyhotovil 2/3 listín
 - spomína sa ako notár, kancelár a sigillator
 - opakujú sa mená, ktoré sa zúčastňovali na spisomňovaní (scriptor...)
- Štefan III.
 - zachovaných 24 textov, z toho 8 (alebo 12?) originálov
 - pokračovanie dobrého trendu
 - skoro všetky jeho listiny signuje a koncipuje notár Bicen
 - vydávanie v kompetencii dvorského kňazstva
 - smerovanie k uniformite
 - štylizácia je objektívna
 - čoraz viac sa presadzuje listinné písmo
 - takmer všetky listiny sú pre cirkevných predstaviteľov; zopár pre dalmátske mestá
 - tendencia zinštitucionalizovania na kráľovskom dvore

Gejza II.

Štefan III.

Obdobie 1175/1185-1205 (Počiatky Uhorskej kráľovskej kancelárie)

- vznik Uhorskej kráľovskej kancelárie – existencia inštitucionalizovaného spísomňovania
- od Bela III. nenastáva žiadna výrazná zmena v diplomatickej aktivite
- 1181 – vydaná listina, ktorá obsahuje arengu, v ktorej sa hovorí, že všetky kráľovské nariadenia majú byť spísomnené; pričom táto arenga asi neodráža realitu, je to zrejme len formulárový zvrat
- 1185 – dochádza k zmene vo vývoji diplomatickej produkcie
- z čias Bela III. je 44 textov – 5 originálov, 26 textov sa považuje za pravé
- do roku 1181 – osoba, ktorá zodpovedá za listinné vyhotovenie – **notár**
- 1181-1183 – dochádza k zmene označenia – **kancelár** (prvý známy sa volal Calan)
- 1185 – nastupuje nový kancelár Hadrián
- s jeho nástupom dochádza k zafixovaniu termínu kancelár natrvalo
- s pôsobnosťou Hadriána a potom aj **Katapana** je spojený zrod Uhorskej kráľovskej kancelárie
- za ich pôsobenia dochádza k vzniku pravidelného uniformného vydávania listín -> vytvára sa formulár uhorskej kráľovskej listiny
- Hadrián – bol budínskym prepoštom; jeho činnosť sa zavŕšila v rokoch 1188-1189
- potom je krátko kancelárom **Saul**
- od roku 1190 sa objavuje ako kancelár stoličnobelehradský prepoš **Katapan**

Belo III.

Ondrej II.

Štrukútra uhorskej kráľovskej listiny (privilégia)

- verbálna invokácia, intitulácia s devočnou formulkou, perpetuačná formulka, ktorú postupne nahrádza salutácia, inskripčia, arenga, promulgácia, narácia, dispozícia, koroborácia, sankcia (postupne sa vytráca), *datum per manus*, rok kresťanskej éry, zoznam hodnostárov
- táto forma bez výraznejších zmien pretrvala až do konca stredoveku
- spečatuje sa privesenou pečaťou, ktorá ešte nie je upevňovaná na pliku, ale cez dva zárezy v listine
- pečať
 - koniec 12. – začiatok 13. storočia – veľká kráľovská pečať – jednostranná, priemer 12cm, hmotnosť cca 450 g -> **koláčovitá pečať**
 - panovník zobrazená ako majestát
 - tvar pečate – sploštená polguľa
- od roku 1207, za pôsobenia Ondreja II. a kancelára Loberta, sa do listín uvádza aj rok panovania (*annus regni*)
- existujú aj zmienky o mandátoch a písaní listov
- zachovala sa zlatá bula, na ktorú existovali 2 typária (averz a reverz)
- na konci tohto obdobia sa objavujú listiny písané v mene mladších kráľov (vojvodov) – napr. Ondrej II.

Ďakujem za Vašu pozornosť

Dovidenia o týždeň

Mgr. Ján Valo, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta

Katedra archívnictva a pomocných vied historických

Gondova ul. č. 2, P.O.BOX 32, SK – 814 99 Bratislava

jan.valo@uniba.sk

<http://fphil.uniba.sk/valo/>